

Galilein klassikko suomeksi – ja vähän muutakin

Galileo Galilei: Sidereus Nuncius. Suomeksi toimittanut Raimo Lehti. Ursan julkaisuja 69. Ursa 1999. 295 s

Galileo Galilein kirjanen “Tähtien sanansaattaja” tai “Tähtien viesti”, tulkinnasta riippuen, on maailmankuvaa perusteellisesti mullistaneeksi tekstiksi melko vaatimattoman oloinen. Mahtailevaa omistuskirjoitusta seuraa yksinkertainen raportti siitä, mitä Galilei oli nähnyt konstruoituaan kupe-rasta objektiivista, koverasta okulaa-rista ja lyijyputkesta parikymmentä kertaa suurentavan teleskoopin ja suunnattuaan sen muutamaan taivaalliseen kohteeseen. Galilei kirjoitti nopeasti. Ensimmäiset kuuhavaintonsa Galilei teki syystalvella 1609 ja viimeinen kirjassa raportoitu Jupiter-havainto koskee maaliskuun toista 1610. Kirja tuli painosta vajaata kahta viikkoa myöhemmin, 13. maaliskuuta. Pieni painos myytiin melkein heti loppuun, eikä uut-ta otettu.

Tähtitieteen havaintovälineet ovat kehittyneet Galilein jälkeen: sähkömagneettisen spektrin eri osat ovat käytössä, ja erilaisia sensoreita on voitu viedä ilmakehän häiriöiden ulottumattomiin. Mikään ihmisaistien toiminta-alan laajennus ei kuitenkaan ole ollut yhtä merkittävä kuin kaukoputken keksiminen. Galilei ei keksinyt teleskooppia eikä ollut edes ensimmäinen, joka suuntasi kaukoputken taivaalle. Mutta Galileissa yhtyi onnellisella tavalla toisaalta käytännöllisyys, joka tuli esiin hänen kyvyssään rakentaa ylivoimaisesti parempi kaukoputki kuin muut alkuaan hollantilaisen keksinnön kanssa puuhastelleet, toisaalta kyky ymmärtää sillä tekemiensä havaintojen merkitys. Galilei tiesi olevansa silminnäkijätodistajana maailmanjärjestyksien oikeellisuutta ratkaistessa. Enää ei ollut kysymys oppirakennelmien johdonmukaisuudesta tai miellyttävyydestä. Galilei saattoi itse nähdä, miten asiat ovat.

Ryppyotsainen lukija voisi melkein syyttää Ursaa kuluttajan harhaanjohtamisesta. Kirjan lähes 300 sivusta

Galilein *Nuncius* käyttää vain 70, nekin harvahkosti ladottuja (ja tästäkin sivualasta lähes 15 % on alaviitteitä). Valtaosan teoksen tilasta täyttää Raimo Lehden kommenttiosuus, jonka otsikko on *Tarina Galileista ja kaukoputkesta*. Kuluttaja-asiamieheen ei tietenkään ole tarpeen vedota, vaikka Raimo Lehden vaatimattomuutta täytyy hiukan pahoitella. Lehden teksti on nimittäin tuttuun tapaan sekä oppinutta että luettavaa, jopa huumorin sävyttämää – Lehti mm. arvelee Galilein *Nunciuksellaan* kaiken muun ohella synnyttäneen *publish or perish* –periaatteen. Olisi ollut kaikki syyt esittää nimilehdellä Lehtikin kirjoittajana, eikä pelkkänä toimittajana.

Tarina Galileista ei ole Galilein elämäkerta, vaan nimenomaan kuvaus *Sidereus Nunciukseen* liittyvistä asioista: siitä tietomaailmasta, johon Galilei syntyi, Galilein kaukoputkirakentamisen vaiheista, Galilein sitkeistä yrityksistä turvata oma taloudellinen asemansa ja tutkimusmahdollisuutensa sekä Galilein havaintojen saamasta vastaanotosta. Itse *Nuncius*-kirjaa kommentoidaan luonnollisesti myös tarkkaan.

Lehti osoittaa, että Galileilla ei, toisin kuin suurella aikalaisellaan Keplerillä, ollut juuri käsitystä optiikan ja valon taittumisen perusteista. Kepleriltä taas puuttui käytännöllinen kyky muuttaa tietonsa konkreettiseksi instrumentiksi.

Galilein ensimmäiset havainnot koskivat, kuten tiedetään, kuuta - jonka hän totesi vastoin vallitsevaa aristoteelista käsitystä maankaltaiseksi - linnunradan koostumusta ja kiintotähtitaivasta. Suurimman merkityksen Galilei antoi Jupiterin neljää kuuta koskeville havainnoilleen. Tätä kopernikaanisen maailmanselityksen puolesta selvästi puhuvaa ja siis val-lankumouksellista havaintosarjaansa 46-vuotias Galilei käytti sumeilematta omiin henkilökohtaisiin tarkoitukseen-

riin-sä. Hän nimesi Jupiterin seura-laiset Medicin tähdiksi ilmeisenä tarkoituksenaan valmistella itselleen asemaa Firenzen Cosimo II Medicin hovissa – luovutettuaan vain vähän aikaisemmin kaukoputkensa yksinoikeudella Venetsian tasavallalle ja saatuaan vastapalvelukseksi huomattavan palkankorotuksen ja elinikäisen professorinimityksen Padovaan. Paheksuttu mainoskampanja, jossa hyväuskoisia kansalaisia houkuteltaan hankkimaan nimelleen rekisteröity tähti, ei ole vailla esikuvia.

Galilein havaintojen vastaanotto oli ristiriitainen. Kepler oli niistä alusta asti innostunut, Bolognan professorit eivät nähneet Jupiterin kuita (mikä ei sinänsä ole yllättävää: Galilein teleskooppien pieni näkökenttä ja optinen alkeellisuus vaati kouliintunutta havaitsijaa), mutta Rooman arvovaltainen jesuiittayliopisto Collegio Romano ja paavin matemaatikko Christopher Clavius vahvistivat Galilein havainnot. *Sidereus Nuncius* ei suoraan johtanut Galileita inkvition eteen, mutta välillisesti kyllä, kahdestakin syystä. Kaikki, mitä Galilei näki ja näkemästään raportoi, puhui aristoteelista maailmankuvaa vastaan. Ja kaukoputken Galileille luoma henkilökohtainen maine ja asema Firenzen hovissa toi Galileille runsaasti kadehtijoita, jotka olivat enemmän kuin halukkaita saattamaan Galilein vaikeuksiin.

Sidereus Nunciuksen suomentaaminen on upea kulttuuriteko. Lehden *Tarina Galileista* on lisäksi hieno kuvaus inhimillisen ja universaalisen sekoittumisesta. Galilei ei suotta ole kiinnostanut draamatikkoja kuten Brechtiiä ja Dürrenmattia. Lehden asia-proosa välittää kaunokirjallisuutta tarkemmin kuvan ihmisestä, joka oli tähtien sanansaattaja, mutta jolla oli ihmisen voimat ja heikkoudet.

Matti Lehtinen